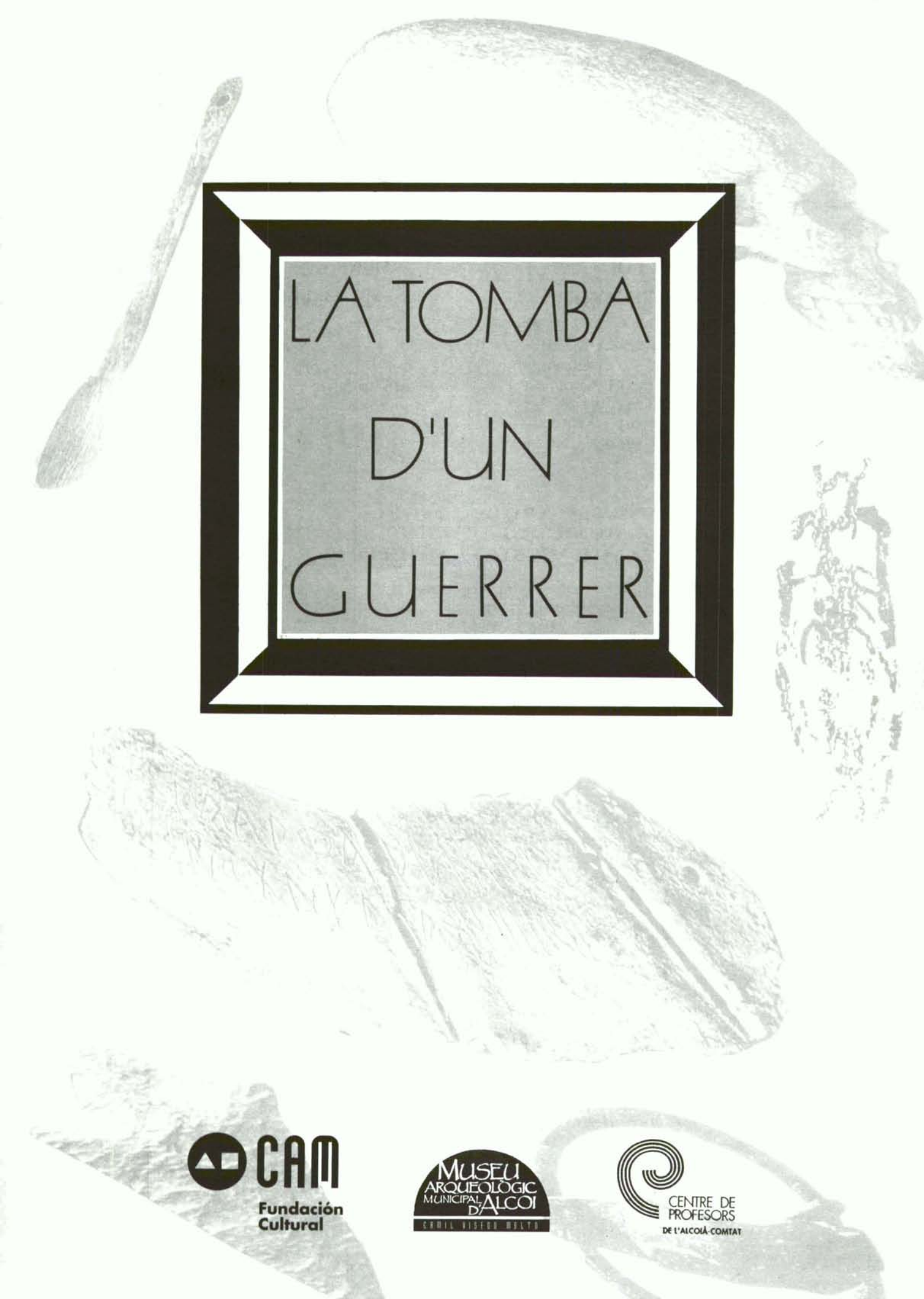

LA TOMBA
D'UN
GUERRER

anem al museu

LA TOMBA D'UN GUERRER

anem al museu la tomba d'un guerrer

**CENTRE DE PROFESSORS
ALCOI
SEMINARI CAETRA**

Juan P. Barber i Castelló
Angel Beneito i Lloris
Josefa Bonell i Andrés
Susana Domènech i Solbes
Aureli Prats i Simó
Ma. Carmen Ruiz i Ruiz

**MUSEU ARQUEOLÒGIC
MUNICIPAL D'ALCOI
CAMIL VISEDÓ I MOLTÓ**

J. Emili Aura i Tortosa
Emili Cortell i Pérez
Josep M. Segura i Martí

**MUSEU ARQUEOLÒGIC
MUNICIPAL D'ALCOI
CAMIL VISEDÓ I MOLTÓ**

Placeta del Carbó, s/n
Tel. 554 03 02
03801 Alcoi

HORARI DE VISITES

Dies laborables: de 9 a 14 hores.
Dissabtes, diumenges i festius: de 10.30 a 13.30 hores.
(excepte els mesos de juliol, agost i setembre).
Visites col·lectives: sol·licitud telefònica prèvia.

EDITA: *Ajuntament d'Alcoi
Museu Arqueològic Municipal Camil Visedó i
Moltó*

DISSENY i PORTADA: *SATO/Jorge Soler Camús*
FOTOGRAFIA: *Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi i J. Crespo
Colomer.*

DIBUIXOS: *Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi i SIP de
València.*

REVISIÓ TEXTOS: *Gabinet Municipal de Normalització Lingüística
de l'Ajuntament d'Alcoi: M. Carme Pascual i
Soler, Anna Raquel Serrano i Catalina, Joaquim
E. Victoriano i Laviña.*

I S B N: *84-606-1523-5*

Dipòsit legal: *A-746-1993*

Tiratge: *1.000 exemplars.*

**Fotocomposició,
fotomecànica
i impressió:**

*Arts Gràfiques Alcoi, S A
Sant Eloi, 17
03804 Alcoi
Tel.: 552 34 96-552 33 11-652 07 61*

anem al museu

ÍNDEX

PRESENTACIÓ	5
JUSTIFICACIÓ DIDÀCTICA	
METODOLOGIA	
1. LA TOMBA D'UN GUERRER	7
2. ENQUESTA INICIAL	11
3. ANEM AL MUSEU	13
• Camil Visedo i Moltó	
• L'edifici	
• El Museu	
• Plànol d'Alcoi	
• Activitats per anar-hi	
• Fitxa d'observació	
• Directori del Museu	
• Sales d'exposició	
4. TREBALLEM AL MUSEU	21
- CERÀMICA	23
• Fitxa 1: <i>Kálathos</i>	
• Fitxa 2: Arqueta	
• Fitxa 3: Plat	
• Fitxa 4: Vas dels Guerrers	
• Resum informe	
- METALLS	29
• Fitxa 5: <i>Falcata</i>	
• Fitxa 6: Falçó	
• Fitxa 7: Inscripció	
• Fitxa 8: Pesos i plats de balança	
• Guerrero ibèric	
• Notes bibliogràfiques	
• Resum informe	
- VIDA QUOTIDIANA	37
• Fitxa 9: Pinta d'os	
• Fitxa 10: Agulles de ferro i de bronze	
• Fitxa 11: Claus	
• Fitxa 12: Pinces	
• Fitxa 13: Dama del teler	
• Notes bibliogràfiques	
• Resum informe	
- INDUMENTÀRIA	45
• Fitxa 14: Botons	
• Fitxa 15: Fíbula	
• Fitxa 16: Sivelles	
• Fitxa 17: Ex-vot de terra cuita	
• Dama ibèrica	
• Notes bibliogràfiques	
• Resum informe	
5. VOCABULARI BÀSIC	53
6. PER SABER-NE MÉS	55
• Els poblats	
• Organització social	
• L'economia	
• L'escriptura ibèrica	
• L'art ibèric	
• La religió ibèrica	
7. BIBLIOGRAFIA	61
8. ENQUESTA FINAL	63

anem al museu

PRESENTACIÓ

De menuts, quan *entràvem* al Museu, tota una mena de sensacions ens envaïa: fredor, admiració respectuosa, incomprensió... Pensàvem que les restes materials, allí dipositades, eren descarades i impúdiques a la nostra mirada, però inertes. I és que el missatge que cada objecte era capaç de transmetre no ens arribava. No sabíem que si els miràvem amb uns altres ulls ens dirien moltes coses: espai, temps, utilitat, horitzó social, creences dels seus posseïdors... En una paraula, no sabíem que eren documents al nostre abast.

Avui, una escola més activa i participativa i una ferma voluntat de fer servir amb tota dimensió el patrimoni cultural dipositat al Museu permeten esmenar les limitacions en nosaltres detectades. Aquesta és la intenció d'aquest quadern de treball. Si la seua pràctica permet que els nostres escolars i el Museu s'harmonitzen mitjançant visites habituals i sota sensacions de connivència respectuosa, empatia i comprensió, l'objectiu haurà estat encetat ●

L'Equip de Treball

JUSTIFICACIÓ DIDÀCTICA

Aquesta unitat didàctica està pensada perquè l'escolar pugui utilitzar i valorar el patrimoni ibèric que ofereix el Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi Camil Visedo i Moltó, sota els supòsits pedagògics inspirats en el DCB de Geografia i Història de l'Ensenyança Secundària Obligatòria (12-16 anys).

Per això, es procura que l'alumne valore i interprete les fonts del passat, plantege problemes, emeta hipòtesis i revise el seu aprenentatge a mesura que incorpora nous tipus d'evidències. Això, cal fer-ho amb una actitud participativa, perquè valore tant el treball en grup com les opinions disperses i, finalitzada la tasca, sàpia elaborar, incorporar i presentar les activitats i reflexions a noves experiències ●

METODOLOGIA

La unitat LA TOMBA D'UN GUERRER està pensada perquè els escolars s'inicien en el mètode científic d'investigació històrica, seguint els supòsits d'un aprenentatge significatiu.

L'estratègia que cal desenvolupar passa per llegir en *gran grup* la notícia de premsa, el quadern de camp dels investigadors i les peces posteriorment dipositades al Museu.

A classe, cada alumne emplenarà la part individual de l'ENQUESTA INICIAL. Fet açò, i en grups de quatre, exposaran i anotaran les seues opinions, tot separant les semblants de les dispars.

Si decideixen anar al Museu, cal fer equips que treballen les diferents fitxes d'observació: CERÀMICA, METALLS, VIDA QUOTIDIANA I INDUMENTÀRIA, i preparen hipòtesis de treball. A més, han d'identificar al plànol la ubicació del Museu, decidir el recorregut que faran per anar-hi, saber les vitrines que han de visitar i el lloc on es troben.

Ja allí, llapis, goma d'esborrar i un petit regle seran d'utilitat per tal d'emplenar la fitxa.

En sessions posteriors, les imatges i els apartats: PER SABER-NE MÉS, VOCABULARI BÀSIC o les NOTES BIBLIOGRÀFIQUES, els seran de gran utilitat per elaborar tant el treball d'equip, que el grup exposarà a la classe, com l'individual o RESUM INFORME que hi ha al final de l'apartat triat.

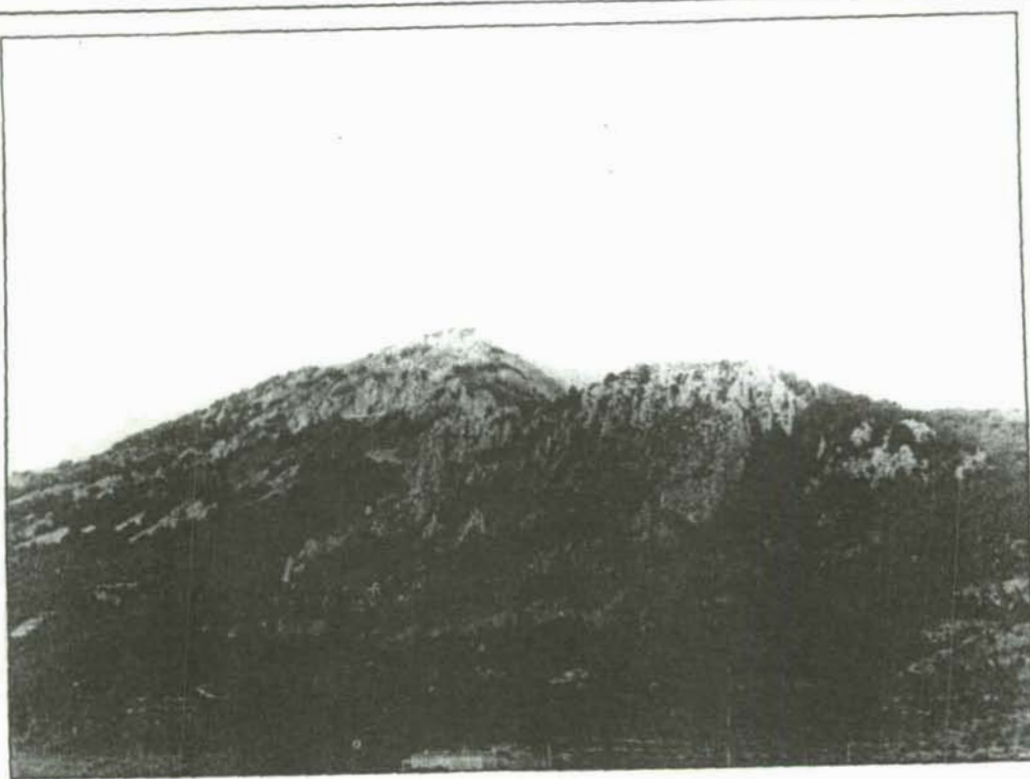
Finalment, cada alumne emplenarà l'ENQUESTA FINAL, comparant el que va posar en l'ENQUESTA INICIAL, el que sap ara del món ibèric i quin ha estat el procés d'aprenentatge seguit ●

1 • LA TOMBA D'UN GUERRER

L'any 1987 un equip d'arqueòlegs alcoians que treballaven en el vessant sud de la Serreta, trobaren una tomba en la qual hi havia una urna de ceràmica coberta per un plat, fragments de metalls, cendres i d'altres objectes d'ornament que pertanyien als ibers ●

Sábado, 4 de julio de 1987

Localizada la necrópolis ibérica de La Serreta

Aunque se ha pretendido mantener la más absoluta reserva para evitar actuaciones de pillaje, finalmente ha trascendido la noticia de que un equipo dirigido por el director del

Museo de Arqueología de Alicante, señor Llobregat, ha localizado la situación de la necrópolis o cementerio del poblado ibero de La Serreta.

Desde que a principios del actual siglo fuera encontrado el poblado de La Serreta, con sus cerámicas y se-

escasa atención que los organismos oficiales prestan a estos temas de investigación.

mal.

A raíz de este tema han surgido una serie de informaciones contradictorias sobre una supuesta necrópolis. El referido señor Llobregat pretende llevar a cabo una excavación al

Pàgina del quadern de camp on es documenta la troballa de la necròpoli de la Serreta.

Emilio Cortell 127
Jordi Juan
Rafael Sarrió

15-VI-87 (lunes)

En este día empezamos la prospección para encontrar la situación de la necrópolis ibérica, y para ello se marcó una zanja en forma de L de 5x3m de lado y 1m. de ancho.

La primera capa de excavación no dió restos relevantes: escasos restos de cerámica, un trozo de hierro en la subcuadrícula 6, algún fragmento informe de "soliferreum", y un regatón en la subcuadrícula 7.

Se tomaron medidas de las distintas profundidades de estos elementos.

16-VI-87 (Martes)

PILUM

Continuamos trabajando la capa superficial y cual fué nuestra sorpresa que a las 9'50 nos aparece una urna rodeada por dos soliferrea y a su alrededor diversas armas pertenecientes a un jinete ibérico, tales como: la falcata, mano de escudo, un pilum... Cuando procedemos a excavar el interior de la urna aparece un plato de cerámica pintada y fragmentos de amasijo de tierra y fragmentos de huesos humanos calcinados, cenizas, unas espuelas de bronce y un pendiente evidenciando que habíamos descubierto la sepultura de un guerrero ibérico.

Finalitzada l'excavació s'havien recuperat una sèrie de peces que van ser dipositades al MUSEU ARQUEOLÒGIC MUNICIPAL D'ALCOI i que, a continuació, enumerem.

Elements dipositats dins l'urna:

- Dues sivelles de bronze.
- Dos botons de bronze.
- Dos esperons de bronze.
- Reforç metàl·lic d'una beina de *falcata*.
- Ossos humans calcinats.
- Plat de ceràmica que cobria l'urna.

Peces trobades al voltant de l'urna:

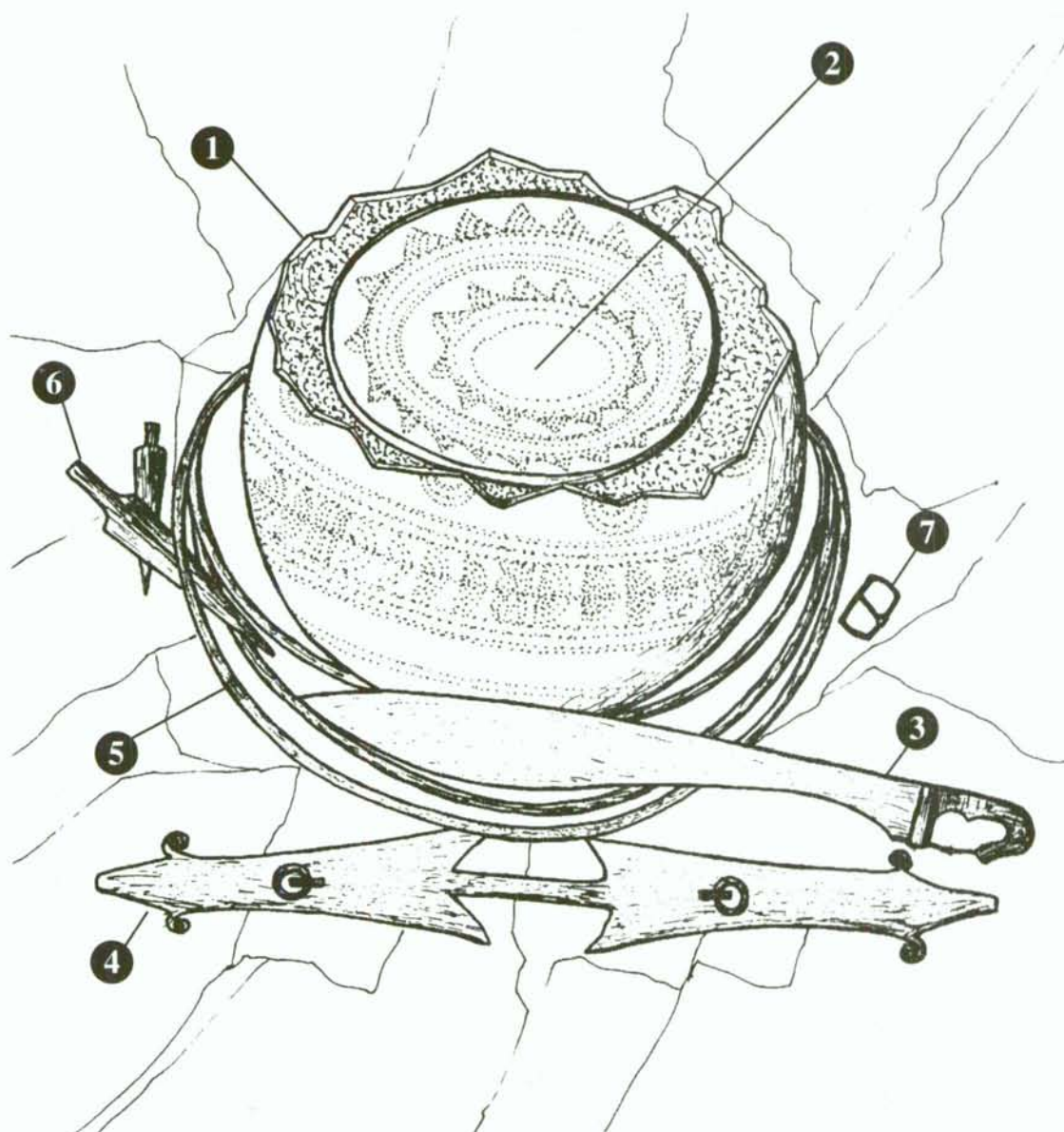
- Fragments de vasos ceràmics.
- Sivella de cinyell, de ferro.
- Una *falcata*.
- Mànec d'un escut.
- Dues puntes de llança.
- Dos *solliferrea*.
- Penjolls de plata
- Ossos humans calcinats.
- Restes de carbó.

Estudiades al Museu, es va saber que pertanyien a l'aixovar funerari d'un guerrer ibèric que visqué al segle IV aC i que fou enterrat a la necròpoli de la Serreta ●

La Serreta, faralló muntanyós molt escarpat de 1.050 m d'altitud i accessible tant sols per una part on s'han trobat restes ibèriques de gran importància per a l'estudi de la seua cultura.

Avui la troballa està reconstruïda i exposada a la vitrina núm. 18 de la planta II del Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi ●

- ① Urna cinerària.
- ② Plat/tapadora d'urna.
- ③ Falcata.
- ④ Mànec d'escut.
- ⑤ Solliferreum.
- ⑥ Punta de llança.
- ⑦ Sivella de cinyell.

2 • ENQUESTA INICIAL

Escriu la teua opinió sobre les preguntes següents. A continuació reuniu-vos tota la classe i digueu si coincideu en les respostes donades i anoteu les que siguen diferents ●

1. Què és el que més et crida l'atenció de la troballa? Per què?

La teua opinió

La d'altres companys

2. Què saps dels ibers? Explica-ho.

- 3.- Quines coses t'agradaria conèixer-ne?

La teua opinió

La d'altres companys

4. Saps si hi ha testimonis de persones coetànies que
escrigueren sobre els ibers?

5. Hi ha restes materials d'aquella època? On creus que podries trobar-les?

La teua opinió

La d'altres companys

- 6.- Si pogueres observar restes materials d'aquesta cultura, quina informació podries extraure'n?

La teua opinió

La d'altres companys

3 • ANEM AL MUSEU.

El Museu Arqueològic no és tan sols un lloc on es dipositen troballes i peces antigues provinents de les excavacions, sinó que aconsegueix, entre d'altres, les funcions de conservar, restaurar i difondre la cultura generada pels nostres avantpassats ●

CAMIL VISEDO I MOLTÓ

Camil Visedo va nèixer a Alcoi l'any 1876. Després d'estudiar el batxillerat, les seues afeccions per l'excursionisme i la natura el van iniciar en l'estudi de la geologia. En aquest camp publicà diversos treballs i arribà a reunir una interessant i completa col·lecció de fòssils de les nostres comarques.

A partir de l'any 1917 inicia les excavacions al poblat i santuari ibèrics de la Serreta, i també en altres jaciments arqueològics dels voltants.

Els seus treballs capdavaners i les investigacions relatives a la prehistòria i a l'època antiga d'aquestes terres, el portaren a recollir una completa col·lecció d'objectes arqueològics, la qual constituí el nucli inicial dels fons del Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi.

Camil Visedo fou el primer conservador del nostre Museu i, després de la seua mort (1958), l'Ajuntament d'Alcoi va prendre l'acord de posar el seu nom al Museu que ell, amb tanta tenacitat i estima, havia creat ●

L'EDIFICI

Un dels edificis més notoris que es conserven al nucli històric d'Alcoi és, sens dubte, l'antiga Casa de la Vila (Ajuntament) que trobem a la placeta del Carbó.

Aquest casalici consta de dues ales. En la de l'esquerra hi ha una porta arcada i dues finestres. L'ala dreta, bastida l'any 1572, presenta a la planta baixa un pòrtic format per cinc arcs classicistes sostinguts per robustes columnes toscanes; tres balcons, l'escut de la vila (amb la corona mutilada) i un rellotge de sol.

L'edifici ha tingut diferents usos, com: habitatges, escoles, etc ●

EL MUSEU

L'any 1945 aquest edifici fou habilitat per a donar-hi cabuda a la col·lecció arqueològica de Camil Visedo i Moltó, principalment, i d'altres obres d'art.

Fa poc, el 1990, l'interior de l'edifici va ser totalment restaurat ampliant-lo i donant-li una funcionalitat més adient a l'ús a què anava destinat.

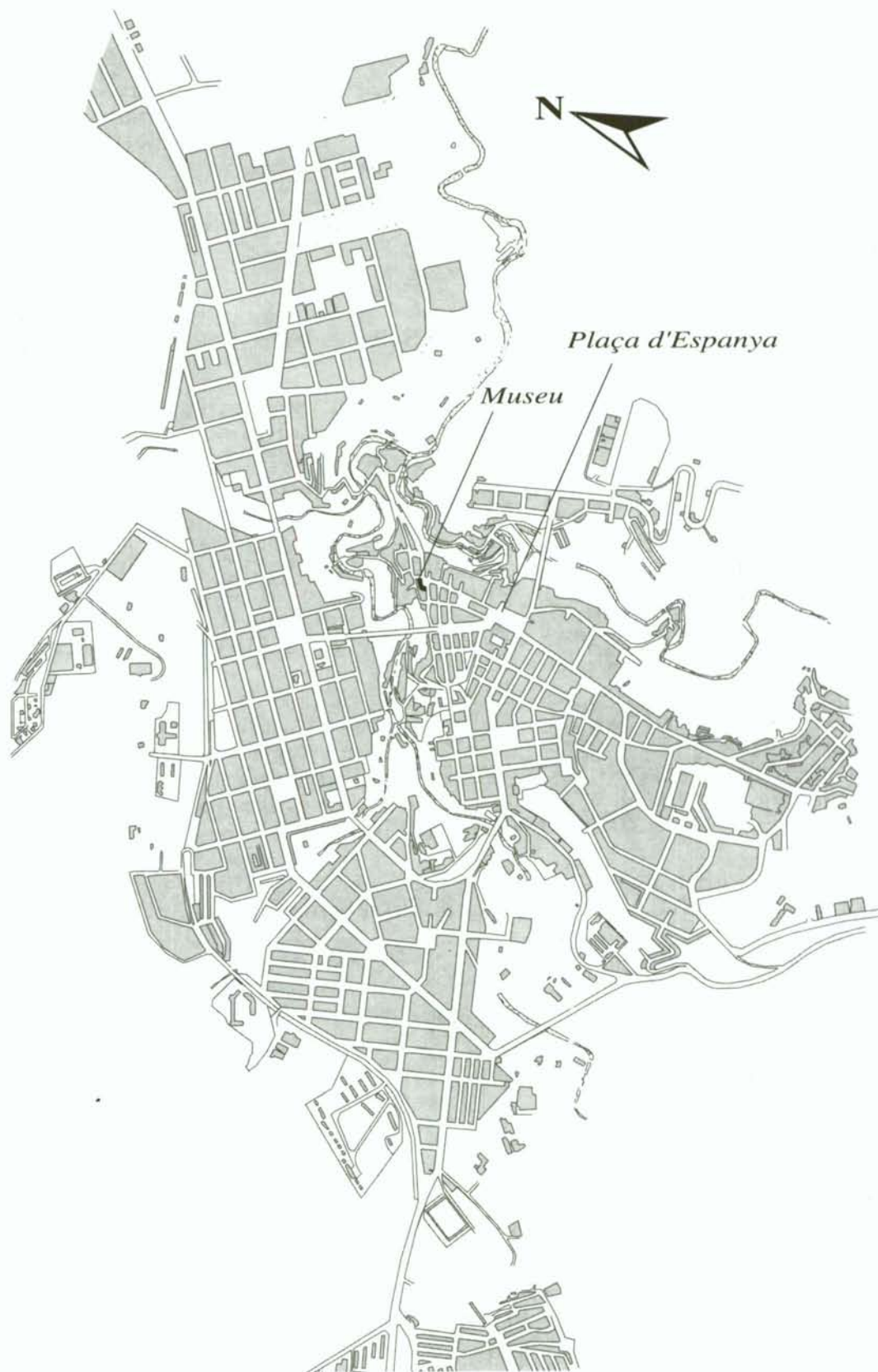
A la planta baixa es troba una sala d'exposicions de caràcter no permanent, destinada a mostrar altres col·leccions que es custodien als magatzems i, també, a presentar les investigacions que es duen a terme al Museu d'Alcoi.

Altres dependències de l'edifici són: la biblioteca, la sala d'audiovisuals, el laboratori de restauració, els magatzems, etc.

Avui en dia al Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi hi ha dipositades restes i testimonis culturals no sols dels ibers, que habitaren les terres d'aquestes comarques, sinó també paleolítics, neolítics, romans i medievals (cristians o musulmans) ordenats per temes i cronològicament ●

PLÀNOL D'ALCOI

ACTIVITATS PER ANAR-HI

1. Localitza en el plànol el Museu Arqueològic Municipal, ta casa i l'escola on estudies. Pinta'ls de groc.
2. Penses que ta casa està molt lluny del Museu? Per què?

3. Seguint el plànol, marca en quina part d'Alcoi creus que està situat el Museu.

☐ A la zona més vella	☐ A la zona més antiga
☐ A la zona més comercial	☐ A la zona més nova
4. Marca en el plànol el recorregut que faries per anar a visitar el Museu, des de la teua escola.
5. Anota els noms dels principals carrers pels quals passaries.

- 6.- Per quants ponts hauries de passar i quins rius travessaries?
PONTS:

RIUS:

7. Si entre tu i els companys trobeu diversos recorreguts, decideu entre tots quin serà el que utilitzareu per tal de visitar el Museu.

8. Saps que Alcoi té costeres, carrers amples i estrets, barris i edificis vells i nous. Seguint en el plànol l'itinerari que heu fet, digues com creus que serà el que veuràs. Escribeu-ho i, quan torneu, comprova si t'has enganyat o tenies raó.

FITXA D'OBSERVACIÓ

1. EDIFICI D'OBSERVACIÓ: *Museu Arqueològic Municipal*

2. LOCALITAT DATA HORA

3. EMPLAÇAMENT

• Adreça d'ubicació

• Hores de visita

• Carrers que l'envolten

• Descripció de la placeta (font, arbre) i altres observacions

4. HISTÒRIA DE L'EDIFICI

• Antiguitat

• Anteriors utilitats

• Aportació de Camil Visedo

• Restauració actual

5. CARACTERÍSTIQUES DE L'EDIFICI

• Forma de la planta

• Nombre de plantes

• Nombre de finestres

• Nombre de balcons

• Nombre de portes

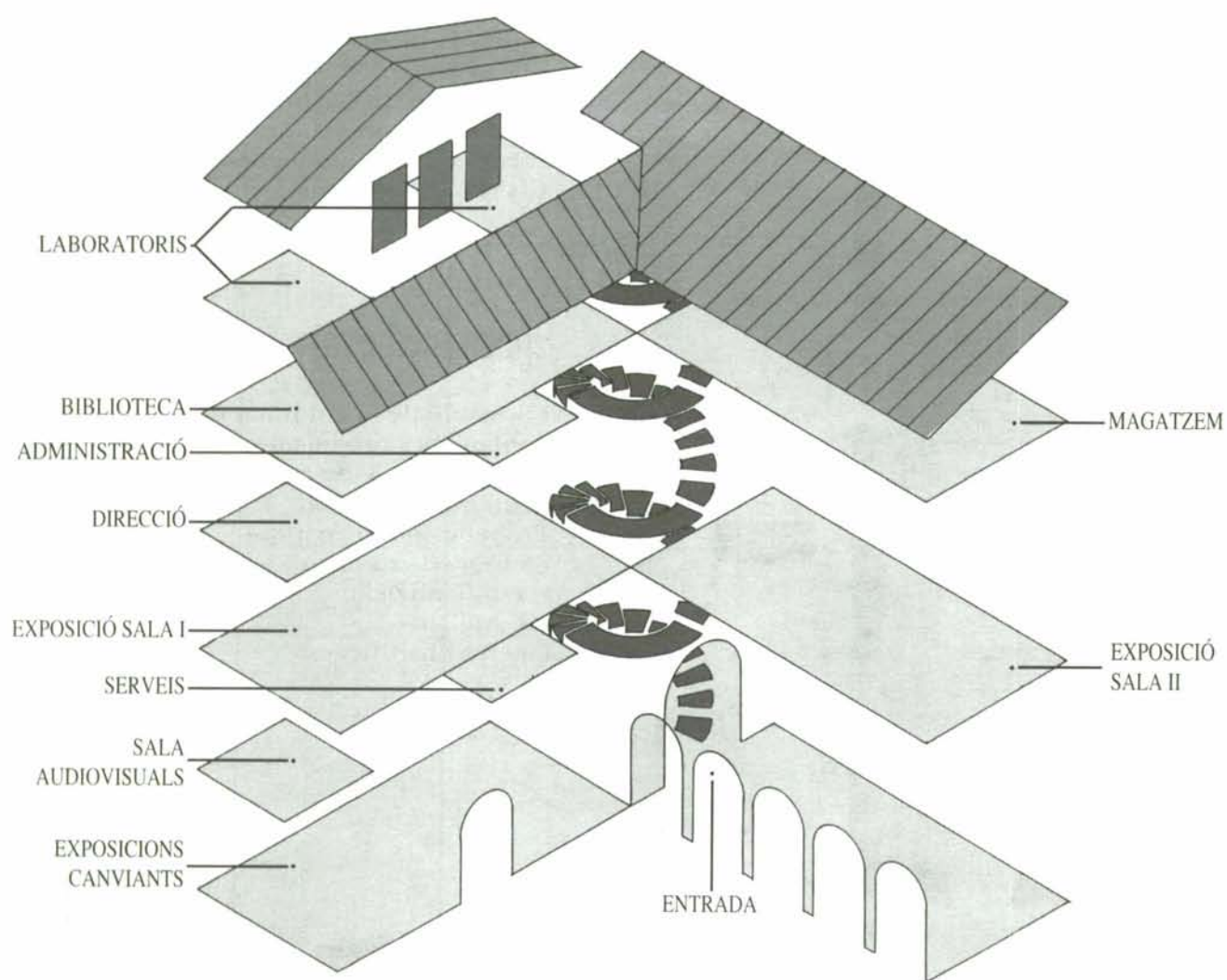
• Nombre de columnes

• Il·luminació exterior

• Agressions a l'edifici

• Altres observacions

DIRECTORI DEL MUSEU

SALES D'EXPOSICIÓ

La sala I mostra la cultura material de la prehistòria, i també les manifestacions d'art d'aquesta època. La sala II recull materials de l'antiguitat i de l'època medieval ●

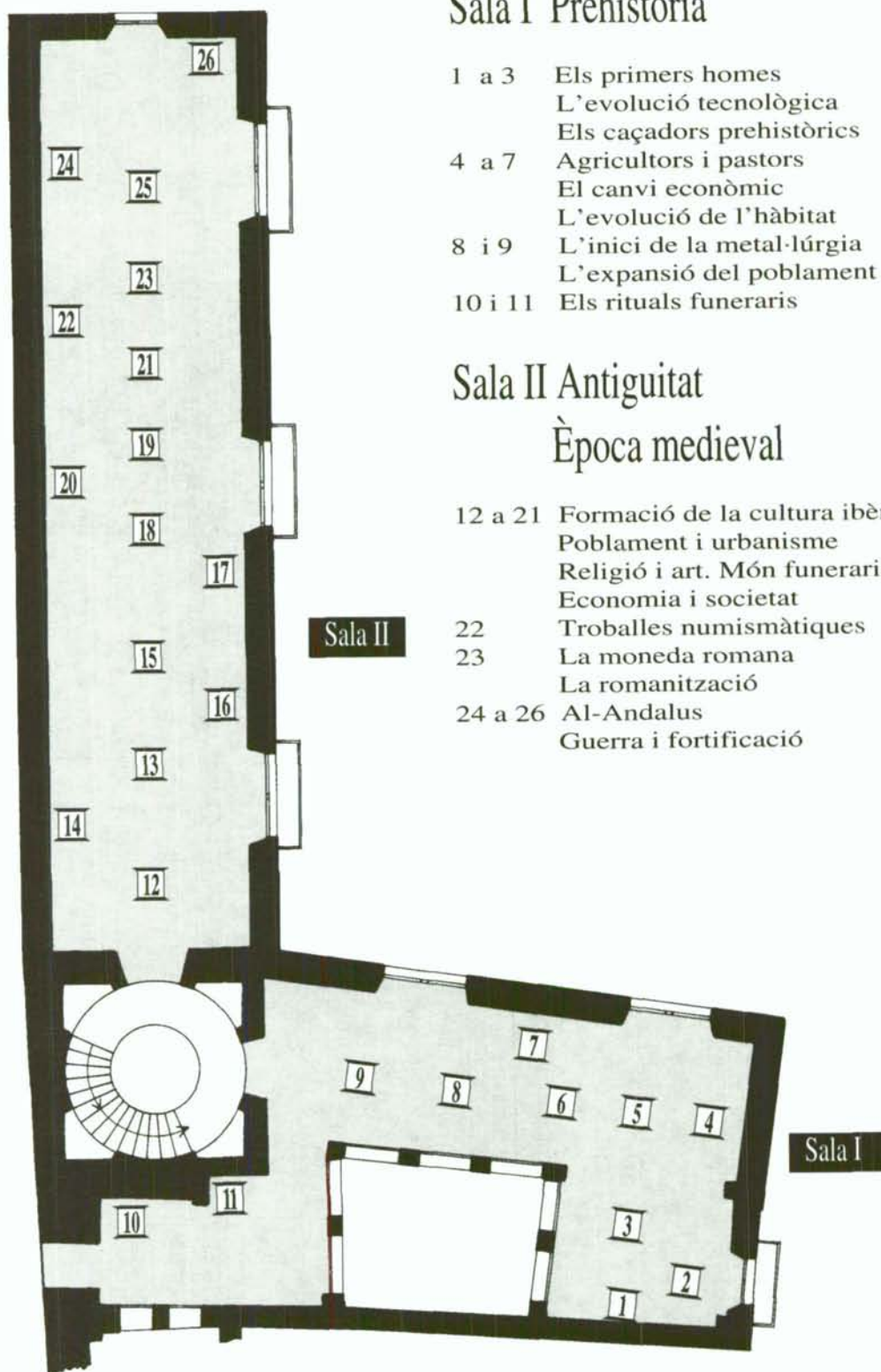
Sala I Prehistòria

- 1 a 3 Els primers homes
L'evolució tecnològica
Els caçadors prehistòrics
- 4 a 7 Agricultors i pastors
El canvi econòmic
L'evolució de l'hàbitat
- 8 i 9 L'inici de la metal·lúrgia
L'expansió del poblament
- 10 i 11 Els rituals funeraris

Sala II Antiguitat

Època medieval

- 12 a 21 Formació de la cultura ibèrica
Poblament i urbanisme
Religió i art. Món funerari
Economia i societat
- 22 Troballes numismàtiques
- 23 La moneda romana
La romanització
- 24 a 26 Al-Andalus
Guerra i fortificació

4 • TREBALLEM AL MUSEU

Seguint les troballes arqueològiques dipositades al Museu podem obtenir una sèrie d'informacions que ens serviran per conèixer alguns aspectes de la cultura ibèrica. Per això, us proposem que us agrupeu per equips de treball i empleneu els grups de fitxes d'observació enumerades a continuació.

CERÀMICA

- Fitxa 1: *Kálathos*
- Fitxa 2: Arqueta
- Fitxa 3: Plat
- Fitxa 4: Vas dels Guerrers

METALL

- Fitxa 5: *Falcata*
- Fitxa 6: Falçó
- Fitxa 7: Inscripció
- Fitxa 8: Pesos i plats de balança

VIDA QUOTIDIANA

- Fitxa 9: Pinta d'os
- Fitxa 10: Agulles de ferro i de bronze
- Fitxa 11: Clau
- Fitxa 12: Pinces
- Fitxa 13: Dama del teler

INDUMENTÀRIA

- Fitxa 14: Botons
- Fitxa 15: Fíbula
- Fitxa 16: Sivelles
- Fitxa 17: Ex-vot de terra cuita

A més de les troballes, també ens són molt valuoses les fonts escrites i les notes bibliogràfiques, ja que són observacions fetes per persones d'aquella època que tingueren contacte directe amb el món ibèric, o per investigadors actuals de la cultura ibèrica. Per això, després de cada grup de fitxes, trobareu citacions extretes d'alguns textos, que us ajudaran a comprendre-les millor.

Ja a la classe, cada equip traurà les seues conclusions tot ajudant-se de les observacions directes i de la informació que donen les fonts escrites. Per tal d'emplenar el RESUM INFORME podeu consultar el vocabulari i la informació complementària que teniu en el capítol PER SABER-NE MÉS. Fet açò, exposareu les conclusions als vostres companys.

En acabar totes les activitats, responeu personalment l' ENQUESTA FINAL ●

CERÀMICA

Mitjançant l'observació dels objectes ceràmics que utilitzaven els ibers, avui podem deduir moltes coses de la seua cultura.

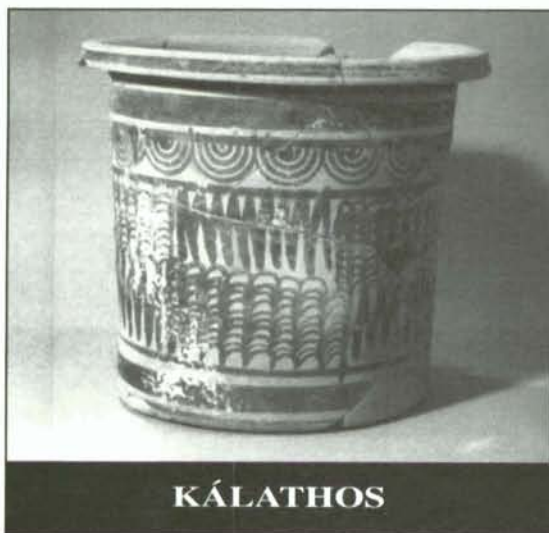
El Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi té una gran dotació de peces ceràmiques relacionades amb els ibers. Moltes d'elles estan decorades amb dibuixos geomètrics, figures d'animals (cavalls, cérvols, coloms, etc.) o figures humanes. A més, la forma, la grandària i altres observacions et permetran deduir coses d'aquests avantpassats.

La MANERA de fer-los denota que coneixien el torn per a fabricar-los.

La DECORACIÓ ens indica que utilitzaven pintures i ens permet, mitjançant l'observació de les escenes pintades, saber coses de la seua vida i economia.

LA GRANDÀRIA I LA FORMA ens diu per a què gastaven els utensilis ceràmics i què és el que podien contenir.

L'ABUNDÀNCIA de peces iguals ens dóna indicis si eren d'ús corrent i si totes les famílies les tenien, o si eren peces rares utilitzades sols per les famílies més acomodades ●

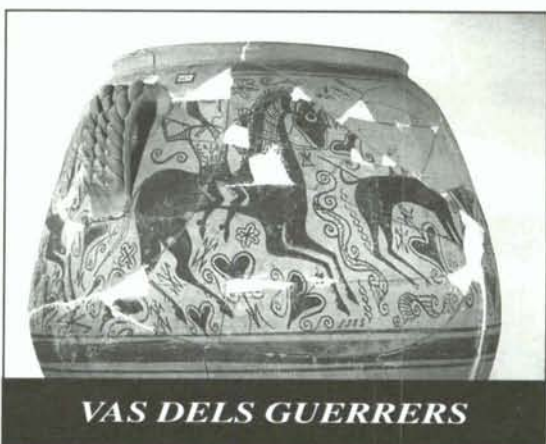
KÁLATHOS

ARQUETA

PLAT

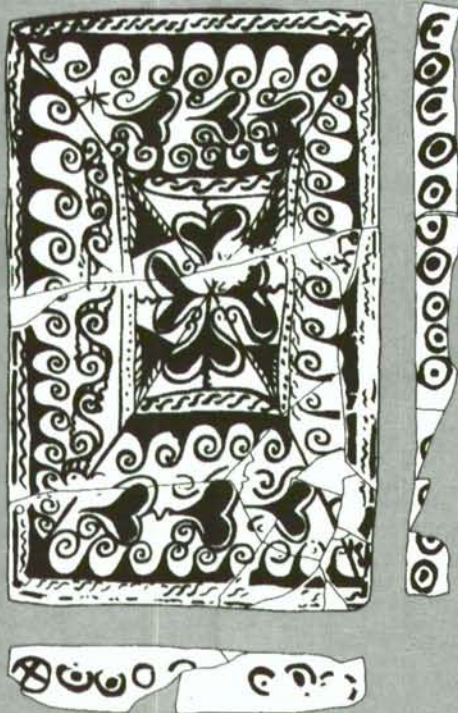
VAS DELS GUERRERS

Fitxa 1
CERÀMICA:
KÁLATHOS

<i>Nom de la peça</i>	<i>Cultura</i>
<i>Material de confecció</i>	<i>A mà o a torn</i>
<i>Color</i>	<i>Mesures</i>
<i>Marques especials</i>	
<i>Forma</i>	
<i>Estat de conservació</i>	
<i>Anses</i>	
<i>Personatges</i>	
<i>Animals</i>	
<i>Armes</i>	
<i>Vegetació</i>	
<i>Adornaments</i>	
<i>Descripció de la peça</i>	
<i>Qui el devia gastar?</i>	
<i>Per a què el devia gastar?</i>	
<i>Estament social a què devia pertànyer</i>	
<i>Descripció de les escenes</i>	
<i>Proporcionen informació sobre</i>	
<i>Altres informacions</i>	

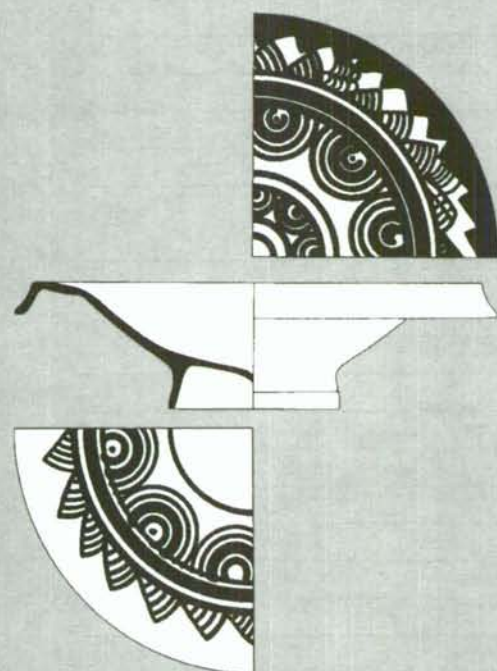
DIBUIXA LA PEÇA I ELS ADORNAMENTS

Fitxa 2
CERÀMICA:
ARQUETA

<i>Nom de la peça</i>	<i>Cultura</i>
<i>Material de confecció</i>	<i>A mà o a torn</i>
<i>Color</i>	<i>Mesures</i>
<i>Marques especials</i>	
<i>Forma</i>	
<i>Estat de conservació</i>	
<i>Anses</i>	
<i>Personatges</i>	
<i>Animals</i>	
<i>Armes</i>	
<i>Vegetació</i>	
<i>Adornaments</i>	
<i>Descripció de la peça</i>	
<i>Qui la devia gastar?</i>	
<i>Per a què la devia gastar?</i>	
<i>Estament social a què devia pertànyer</i>	
<i>Descripció de les escenes</i>	
<i>Proporcionen informació sobre</i>	
<i>Altres informacions</i>	

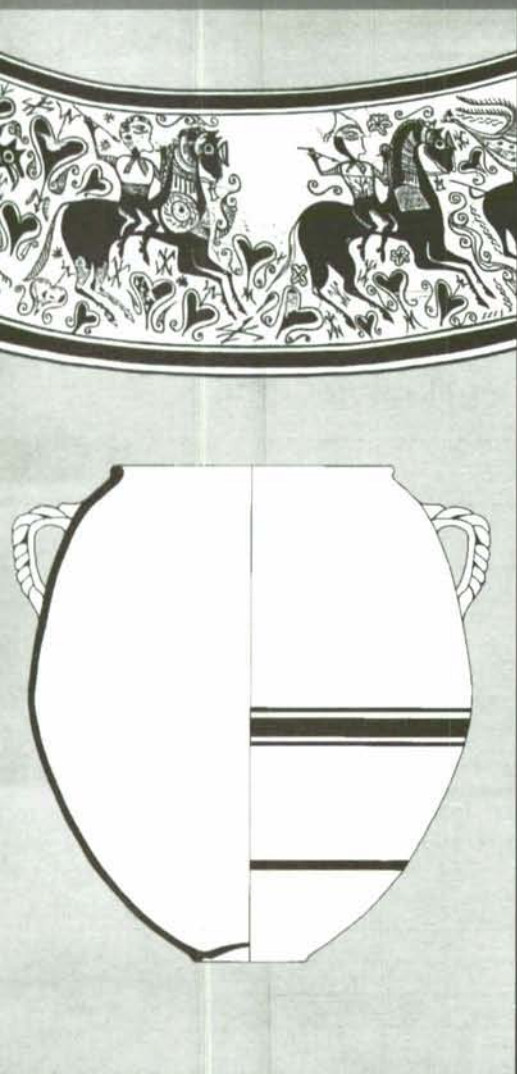
DIBUIXA LA PEÇA I ELS ADORNAMENTS

Fitxa 3
CERÀMICA:
PLAT

<i>Nom de la peça</i>	<i>Cultura</i>
<i>Material de confecció</i>	<i>A mà o a torn</i>
<i>Color</i>	<i>Mesures</i>
<i>Marques especials</i>	
<i>Forma</i>	
<i>Estat de conservació</i>	
<i>Anses</i>	
<i>Personatges</i>	
<i>Animals</i>	
<i>Armes</i>	
<i>Vegetació</i>	
<i>Adornaments</i>	
<i>Descripció de la peça</i>	
<i>Qui el devia gastar?</i>	
<i>Per a què el devia gastar?</i>	
<i>Estament social a què devia pertànyer</i>	
<i>Descripció de les escenes</i>	
<i>Proporcionen informació sobre</i>	
<i>Altres informacions</i>	

DIBUIXA LA PEÇA I ELS ADORNAMENTS

Fitxa 4
CERÀMICA:
VAS DELS GUERRERS

<i>Nom de la peça</i>	<i>Cultura</i>
<i>Material de confecció</i>	<i>A mà o a torn</i>
<i>Color</i>	<i>Mesures</i>
<i>Marques especials</i>	
<i>Forma</i>	
<i>Estat de conservació</i>	
<i>Anses</i>	
<i>Personatges</i>	
<i>Animals</i>	
<i>Armes</i>	
<i>Vegetació</i>	
<i>Adornaments</i>	
<i>Descripció de la peça</i>	
<i>Qui el devia gastar?</i>	
<i>Per a què el devia gastar?</i>	
<i>Estament social a què devia pertànyer</i>	
<i>Descripció de les escenes</i>	
<i>Proporcionen informació sobre</i>	
<i>Altres informacions</i>	

DIBUIXA LA PEÇA I ELS ADORNAMENTS

CERÀMICA

RESUM INFORME

- A. Després d'haver treballat al Museu el tema de la CERÀMICA, voldreu saber més coses del món iber.

Anoteu el que voleu saber i busqueu informació en el capítol PER SABER-NE MÉS.

- B. Feu després en el vostre quadern un INFORME sobre les coses que us heu ensenyat, en el qual, almenys, conste:

a) Qui eren els ibers.

b) Època en què van viure.

c) On van viure.

d) Manera de vida i les seues manifestacions culturals i religioses.

- C. Expliqueu en què us ha ajudat l'observació de les fitxes sobre ceràmica per a comprendre millor el món ibèric.

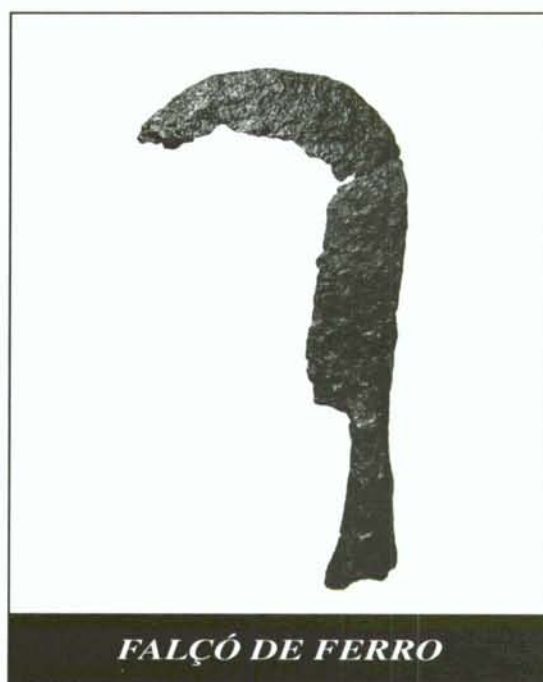
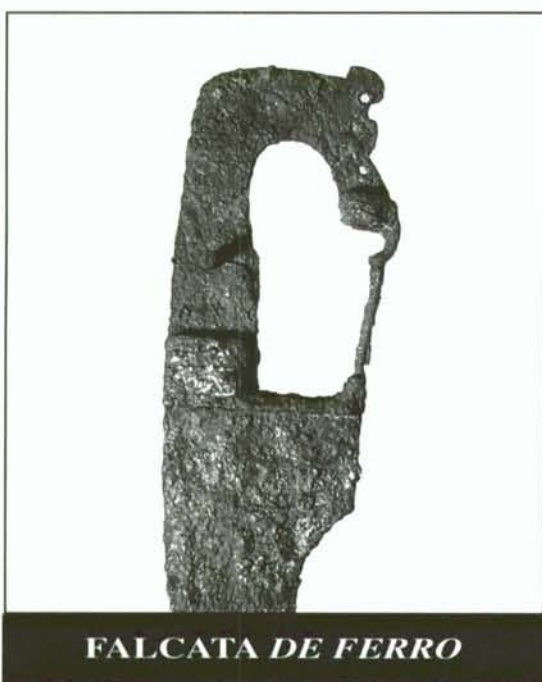
METALLS

L'observació dels materials (ferro o d'altres metalls) que utilitzaven els ibers ens diu moltes coses de la seua cultura, de la manera de viure i en què treballaven, ja que cada objecte està pensat i fabricat per a realitzar funcions determinades.

El ferro l'utilitzaven moltíssim per a elaborar eines agrícoles (llegones, falçons, aixades, etc.), de guerra (*falcates*, *solliferreum*, etc.), materials de construcció, com claus, tenalles, martells o piquetes.

Entre d'altres metalls, utilitzaven el plom per a escriure o encunyar monedes.

Els adornaments d'homes i dones, com passadors per als cabells, agulles, arracades, collars o polseres, també eren de ferro; però els més poderosos podien tenir-los d'or ●

Fitxa 5
METALL:
FALCATA

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui la devia gastar?

Per a què la devia gastar?

Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

DIBUIXA LES ARMES EXPOSDES EN AQUESTA
VITRINA I POSA DAVALL EL SEU NOM

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui el devia gastar?

Per a què el devia gastar?

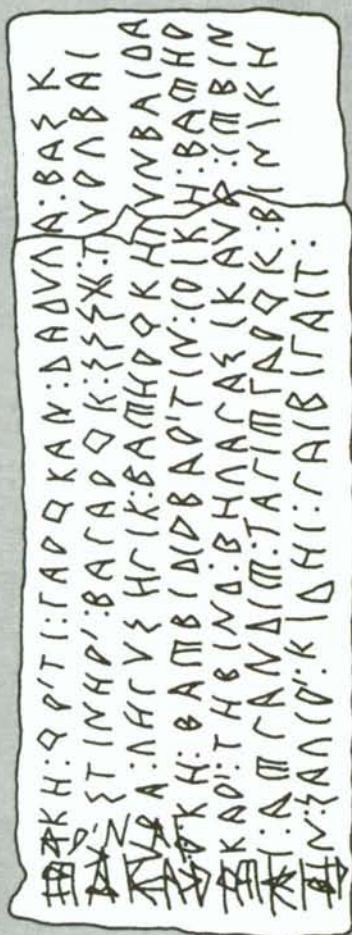
Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

Fitxa 6
METALL:
FALÇÓ

DIBUIXA LES EINES EXPOSADDES EN AQUESTA
VITRINA I POSA DAVALL EL SEU NOM

Baix

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui la devia gastar?

Per a què la devia gastar?

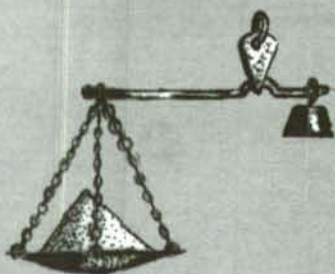
Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

DIBUIXA els signes gràfics que pugues identificar i completa'ls amb l'ajuda de la pàgina... (dibuixa la reproducció de la cara del plom observada)

Fitxa 7
METALL:
INSCRIPCIÓ

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

A mà o a torn

Color

Mesures

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Anses

Personatges

Animals

Armes

Vegetació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui el gastaria

Per a què el gastaria

Estament social al què podria pertànyer

Descripció de les escenes

Proporcionen informació sobre

Altres informacions

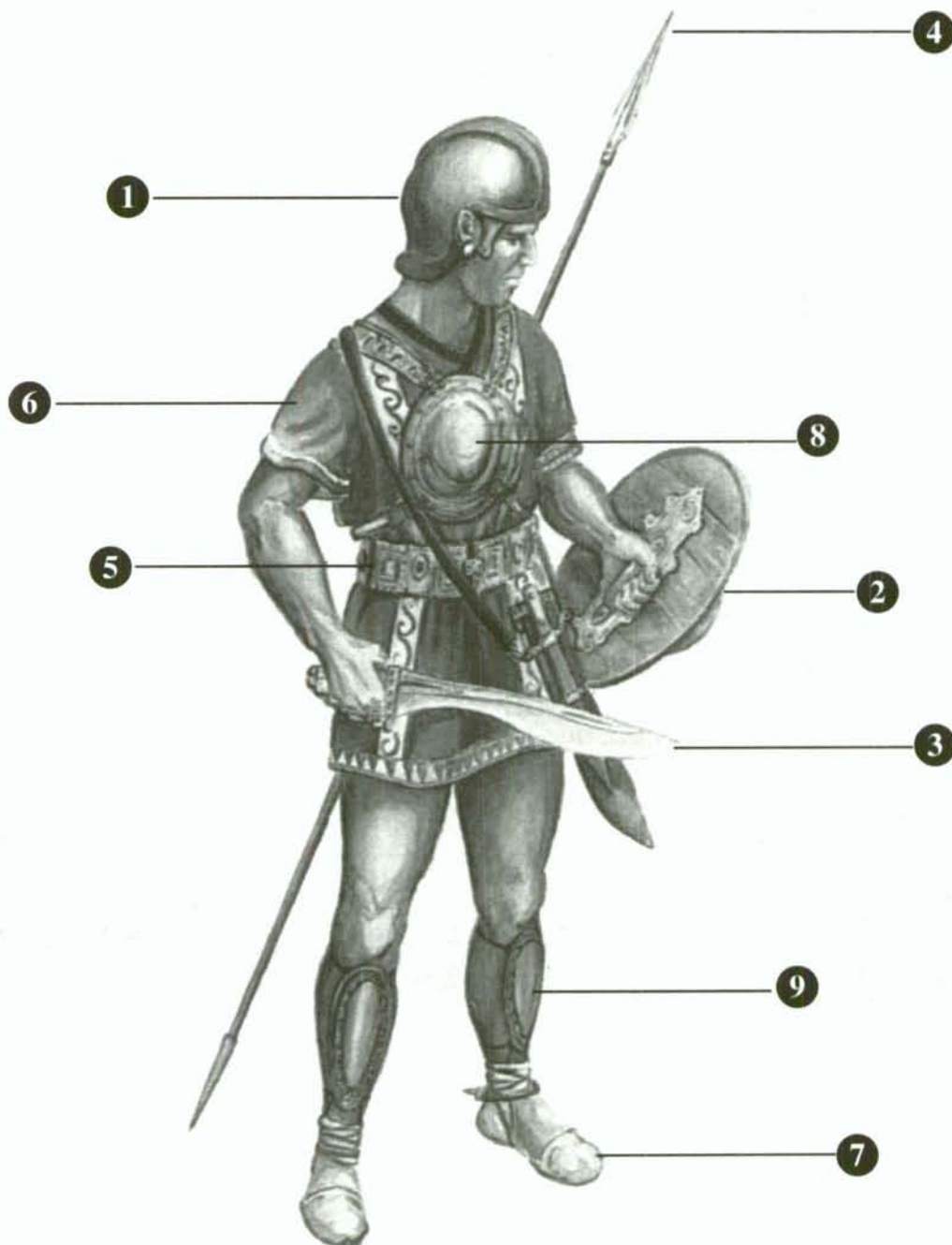
12

Fitxa 8

METALL: PESOS I PLAT
DE BALANÇA

DIBUIXA ELS OBJECTES QUE TROBES
A LA VITRINA I POSA DAVALL EL SEU NOM.

GUERRER IBÈRIC

- 1 Càsc de bronze.
- 2 Caetra (escut).
- 3 Falcata.
- 4 Llança.
- 5 Cinyel de cuir i fermall de bronze.

- 6 Túnica curta.
- 7 Sandàlies.
- 8 Pectoral subjectat amb corretges.
- 9 Gamberes.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

“La base de la incineració ritual funerària es troba (...) en les influències del Mediterrani oriental. La disposició general és l'enterrament en urnes, amb les cendres del cadàver a l'interior, i dipositades en un clot a terra, amb l'aixovar i les ofrenes al seu voltant (...). Les *falcatae* apareixen habitualment doblegades, els *solliferrea* retorçuts, igual que les javelines i les armes llargues; els cascs, per a evitar la reutilització o la violació, foren abonyegats.”

ARRIBAS, A.: op. cit. pàg. 158-159.

“Poseidónios, lloant la quantitat i excel·lència dels metalls en general, diu: qualsevol que haja vist aquest lloc podria dir que són els eters magatzems de la natura o els tresors inesgotables d'un imperi”.

ESTRABÓ, III-3-6.

“... És (*Hispania*), pobra en part, però allí on és fèrtil dona abundància de cereals, oli, vi, cavalls i metalls de tota mena.”

GAI PLINI SEGON, *Historia Natural*, XXXVII,1, 203.

“L'especialització de l'instrumental de treball en l'època ibèrica va arribar a un alt grau, i van aconseguir en moltes activitats l'eina justa i apropiada per a la finalitat a la qual es dedicava, i que, amb poques variants ha arribat fins avui. Només cal veure la importància i perfecció dels instruments de treball (...) i els propis de la guerra (...) per a creure en l'existència d'una important indústria metal·lúrgica amb tallers organitzats”.

UROZ SÁEZ, J.: op. cit. pàg. 187.

“Els saguntins empraven una arma llancívola coneguda per *falarica* que portava un pal d'avet rodó (...), amb excepció de l'extrem on hi havia un ferro. Aquest feia tres peus de llarg i era capaç de travessar l'armadura i el cos.”

LIVI, 21.8.10.

METALLS

RESUM INFORME

- A. Després d'haver treballat al Museu el tema dels METALLS, voldreu saber més coses del món iber.

Anoteu què en voleu saber i busqueu-ne informació en les fonts escrites en el capítol PER SABER-NE MÉS.

- B. Feu després en el vostre quadern un INFORME sobre les coses que us heu ensenyat, en el qual, almenys, conste:

a) Qui eren els ibers.

b) Època en què van viure.

c) On van viure.

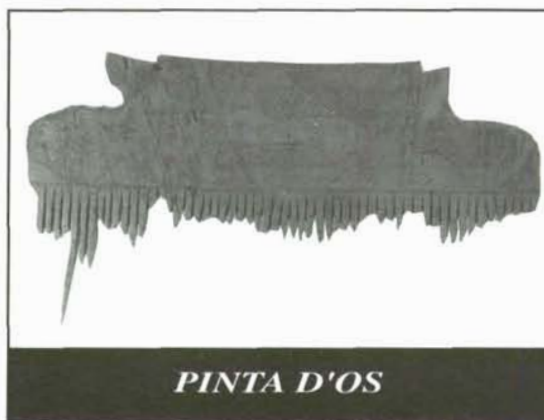
d) Manera de vida i les seues manifestacions culturals i religioses.

- C. Expliqueu en què us ha ajudat l'observació de les fitxes sobre els metalls per tal de comprendre millor el món ibèric.

VIDA QUOTIDIANA

Mitjançant els estris que s'han descobert, hem pogut saber quina era la manera de vestir dels pobles ibers, els costums que tenien, les tradicions i, fins i tot, el culte religiós que practicaven.

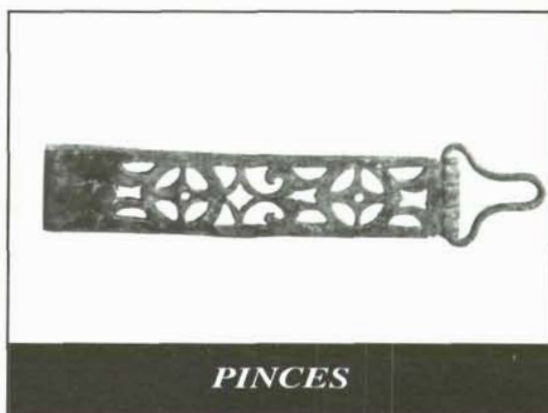
Els objectes, quan s'interroguen, ens donen molta informació sobre el que feien i com vivien els nostres avantpassats ●

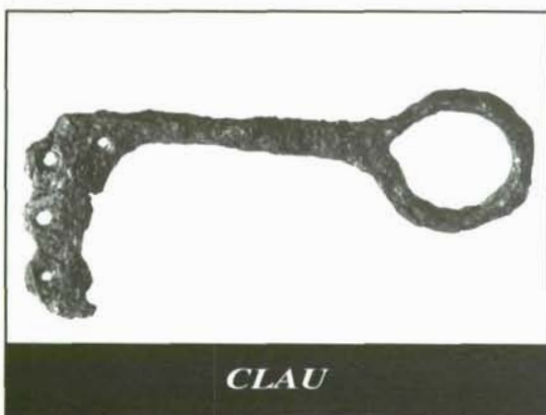
PINTA D'OS

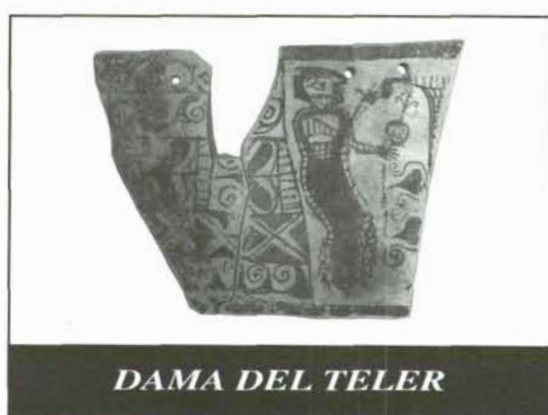
AGULLES DE FERRO

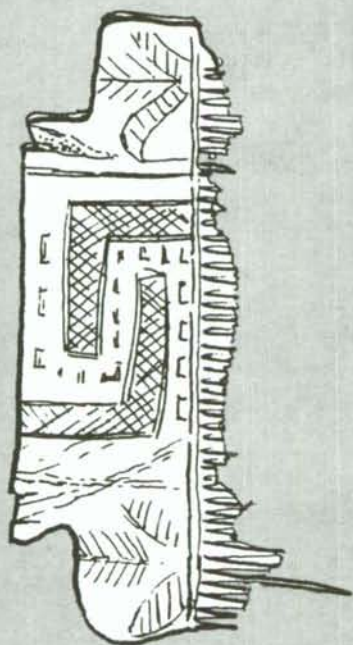
PINCES

CLAU

DAMA DEL TELER

Fitxa 9
VIDA QUOTIDIANA:
PINTA D'OS

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui la devia gastar?

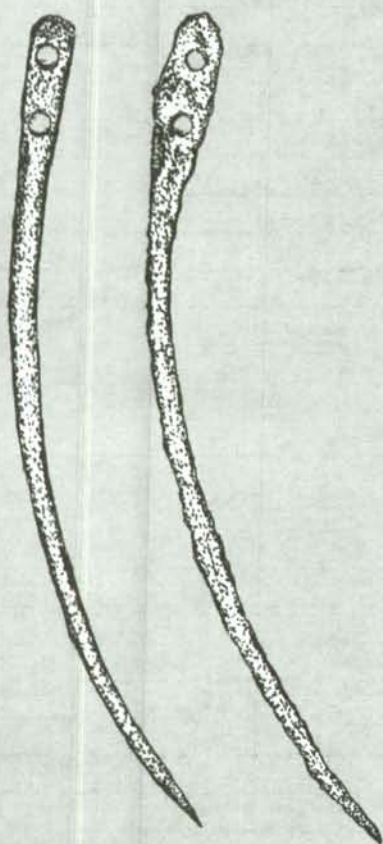
Per a què la devia gastar?

Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

DIBUIXA LA PEÇA

Fitxa 10
VIDA QUOTIDIANA:
AGULLES

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui les devia gastar?

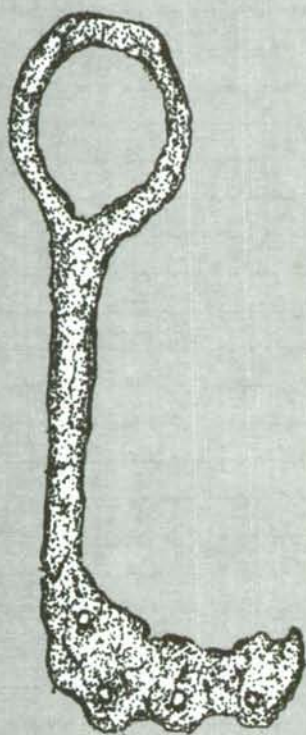
Per a què les devia gastar?

Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

DIBUIXA ELS DIFERENTS TIPUS D'AGULLES
DE FERRO QUE TROBES A LA VITRINA

12

Fitxa 11
VIDA QUOTIDIANA:
CLAU

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui la devia gastar?

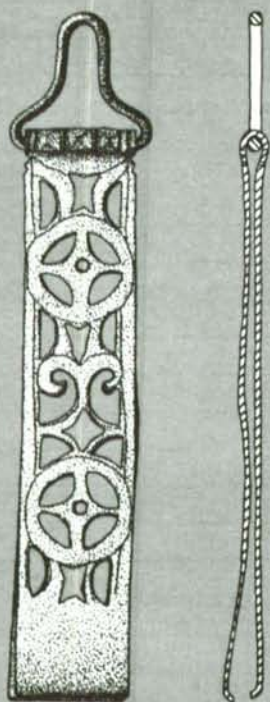
Per a què la devia gastar?

Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

DIBUIXA LA PEÇA

Fitxa 12
VIDA QUOTIDIANA:
PINCES

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui les devia gastar?

Per a què les devia gastar?

Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

DIBUIXA LÈS DIFERENTS PINCES QUE HI HA A LA VITRINA

Fitxa 13
VIDA QUOTIDIANA:
DAMA DEL TELER

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui la devia gastar?

Per a què la devia gasta?

Observa la figura humana i digues què fa

Descriu la indumentària

Proporciona informació sobre

Altres informacions

AMPLIA EN UN DIBUIX L'ESCENA HUMANA

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

“És clara l’existència a la Contestània d’una estratificació social. En la punta de la piràmide devia estar aquest rei-cabdill militar, (...) li seguia la noblesa guerrera (...), que es dedicava a la caça i a les activitats bèl·liques; després una bona quantitat de guerrers, que acompanyaven sempre els seus senyors i devien estar millor considerats que els artesans (...); després els camperols, que es diferenciaven poc en el seu estatus dels artesans (...); i finalment, els esclaus”.

UROZ SÁEZ, J.: op. cit. pàg. 262-263.

“També podien tenir-se com a formes bàrbares els ornaments d’algunes dones,(...) que descriu Artemidor. En certes regions –diu– porten collars de ferro amb garfis que es dobleguen sobre el cap i que sobresurten per damunt del front.”

ESTRABÓ, III-4-17.

“Igual que l’esperit estava per a la mort, els seus cossos ho estaven per a l’abstinència... i feien menjar senzills, fins i tot en els dies festius”.

JUSTÍ, 44.2.

“Ballen homes i dones agafant-se les mans”.

ESTRABÓ, III-3-7.

”Els materials que empraven els habitants en la construcció de cases i muralles són els que es troben a mà; la pedra del país, tal com apareix en resquills (...). La part superior de les parets de les cases es fabrica amb atovons. Formaven el sostre unes fustes recobertes de pals o de canyes a les quals s’afegia fang.”

UROZ SÁEZ, J.: op. cit. pàg. 267.

VIDA QUOTIDIANA

RESUM INFORME

- A. Després d'haver treballat al Museu el tema de la VIDA QUOTIDIANA, voldreu saber més coses del món iber.

Anoteu què en voleu saber i busqueu-ne informació en les fonts escrites i en el capítol PER SABER-NE MÉS.

- B. Feu en el vostre quadern un INFORME sobre què us heu ensenyat, en el qual, almenys, conste:

a) Qui eren els ibers.

b) Època en què van viure.

c) On van viure.

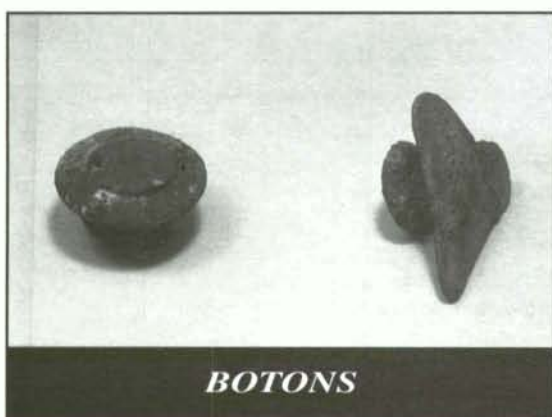
d) Manera de vida i les seues manifestacions culturals i religioses.

- C. Expliqueu en què us ha ajudat l'observació de les fitxes sobre els metalls per a comprendre millor el món ibèric.

INDUMENTÀRIA

Atès que no és possible trobar cap resta de vestit, ja que es tracta d'un material perible, un cert tipus de troballes ens permeten reconstruir la manera de vestir dels ibers.

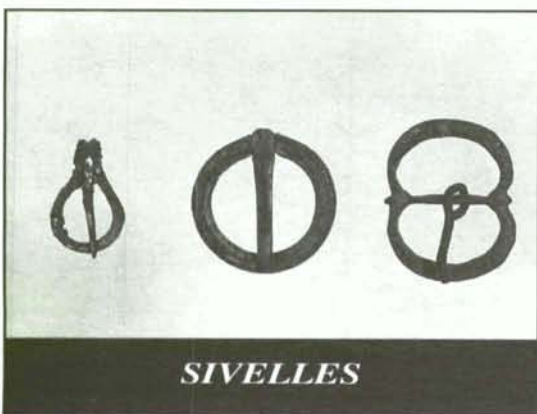
Una escultura, un dibuix pintat sobre ceràmica o els objectes d'ornamentació com: botons, agulles, fíbules, pintes, etc., ens donaran pistes per aconseguir-ho, ja que cada peça està feta per tal de cobrir una necessitat o per un motiu determinat. Interroga-la; pregunta't de què es va fer; per què es va fer; qui, quan i com la va usar. Potser, l'objecte et done la resposta ●

BOTONS

FÍBULA

SIVELLES

EX-VOT DE TERRA CUITA

Fitxa 14
INDUMENTÀRIA:
BOTONS

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui els devia gastar?

Per a què els devia gastar?

Quan els devia gastar?

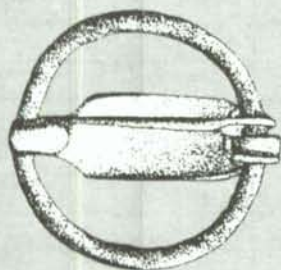
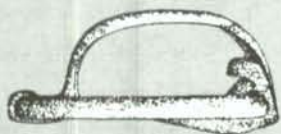
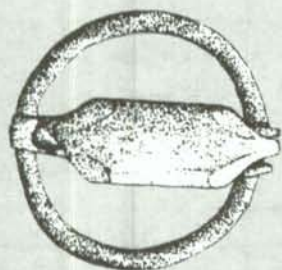
Com els devia gastar?

Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

DIBUIXA ELS BOTONS MÉS SIGNIFICATIUS DE LA VITRINA

Nom de la peça _____

Cultura _____

Material de confecció _____

Color _____ *Mesures* _____

Utilitat _____

Marques especials _____ *Forma* _____

Estat de conservació _____

Adornaments _____

Descripció de la peça _____

Qui la devia gastar? _____

Per a què la devia gastar? _____

Quan la devia gastar? _____

Com la devia gastar? _____

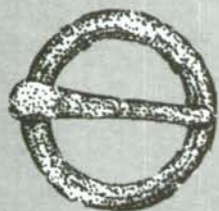
Estament social a què devia pertànyer _____

Proporciona informació sobre _____

Altres informacions _____

Fitxa 15
INDUMENTÀRIA:
FÍBULA

DIBUIXA LES FÍBULES MÉS SIGNIFICATIVES DE LA VITRINA

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui les devia gastar?

Per a què les devia gastar?

Quan les devia gastar?

Com les devia gastar?

Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

DIBUIXA LES SIVELLES MÉS SIGNIFICATIVES DE LA VITRINA

Fitxa 16
INDUMENTÀRIA:
SIVELLES

17

Fitxa 17
INDUMENTÀRIA:
EX-VOT DE TERRA CUITA

Nom de la peça

Cultura

Material de confecció

Color

Mesures

Utilitat

Marques especials

Forma

Estat de conservació

Adornaments

Descripció de la peça

Qui el devia gastar?

Per a què el devia gastar?

Quan el devia gastar?

Com el devia gastar?

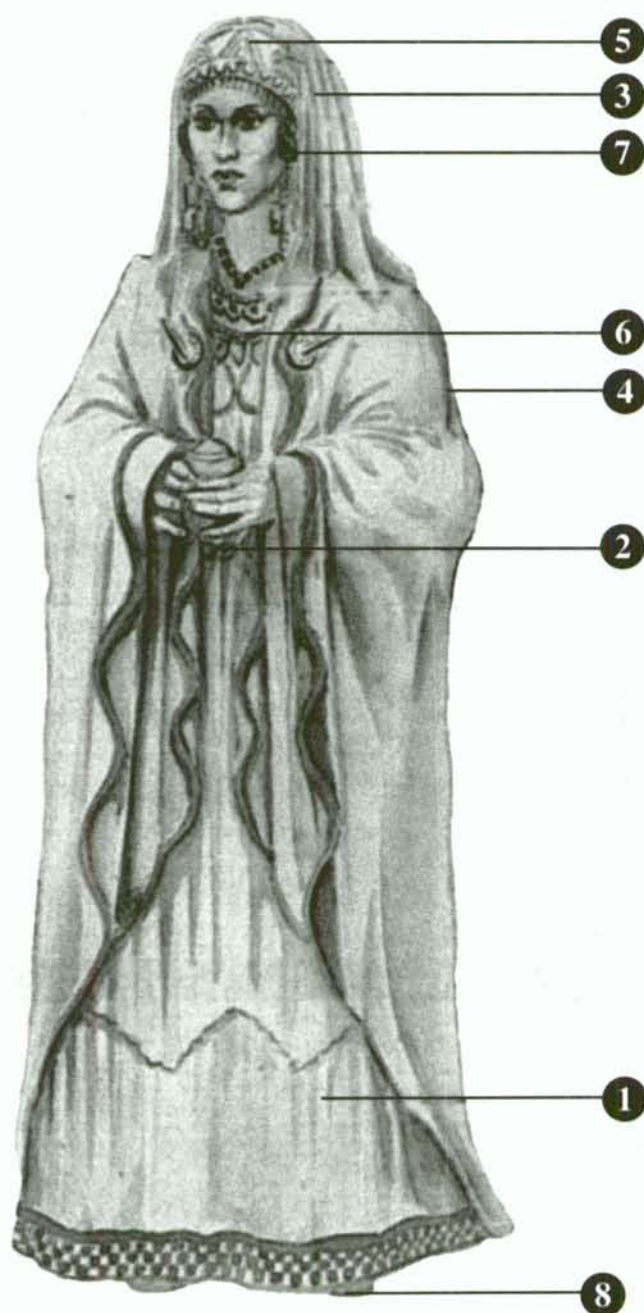
Estament social a què devia pertànyer

Proporciona informació sobre

Altres informacions

DIBUIXA LA PEÇA

DAMA IBÈRICA

① *Enagües.*

② *Túnica cenyida a la cintura.*

③ *Vel llarg que cobreix el cap.*

④ *Mantell subjecte amb fíbules.*

⑤ *Còfia i diadema.*

⑥ *Collars i torques.*

⑦ *Arracades i ínfulas laterals.*

⑧ *Babutxes.*

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

“Plini ens conta que els camperols confeccionaven els seus llits amb espart; el foc, les torxes, el calçat, mentre que els pastors feien els seus vestits.”

UROZ SÁEZ, J.: op. cit. pàg. 264.

“Entre els ibers és costum (...) honorar amb regals les dones que demostren haver teixit més, i més boniques teles.”

Paradoxarg. *Vatic. Rondii*, Ed. O. Keller. *H. Natural. Script. Graec.* I pàg. 109.

“Hi ha (a Ibèria) gran quantitat d’anyels útils per a tenyir.”

ESTRABÓ, III-14-16.

“Abans s’importaven d’ací molts teixits, avui les seues llanes estan molt sol·licitades i no hi ha res que les supere en bellesa”

ESTRABÓ, III-2-6.

“Cada any les dones dels ibers exposen en públic les teles que han teixit. Uns homes, triats per votació, jutgen i honoren preferentment la més treballadora.”

ÈFOR. NICOL. DAM. *Frag. 102 Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV. 456.

“Els ibers es cobrien amb túniques de lli, de color púrpura, conforme al costum del seu país.”

POLIBI, III.114.

“I diuen que altres (dones) portaven afaitada la part davantera del cap, (...). Altres portaven una petita columna, com d’un peu d’alta, sobre el cap, a la qual lligaven els cabells.”

ESTRABÓ, III-4-17.

INDUMENTÀRIA

RESUM INFORME

- A. Després d'haver treballat al Museu el tema de la INDUMENTÀRIA, voldreu saber més coses del món iber.

Anoteu què en voleu saber i busqueu-ne informació en les fonts escrites i en el capítol PER SABER-NE MÉS.

- B. Feu després en el vostre quadern un INFORME sobre les coses què heu après, en el qual, almenys, conste:

a) Qui eren els ibers.

b) Època en què van viure.

c) On van viure.

d) Manera de vida i les seues manifestacions culturals i religioses.

- C. Expliqueu en què us ha ajudat l'observació de les fitxes sobre la indumentària per a comprendre millor el món ibèric.

5 • VOCABULARI BÀSIC

AIXOVAR FUNERARI: Conjunt de béns d'ús personal dipositats a la seua sepultura.

ARQUEÒLEG: Estudiós de les cultures antigues mitjançant els objectes i restes materials arribats a nosaltres.

ARRACADA: Ornament que es penja al lòbul de les orelles.

BICHA: Escultura ibèrica en forma de bou androcèfal, ja que té el cap de persona i el cos i les potes d'animal.

BRACA: Pantalons curts que permetien una gran mobilitat.

BRONZE: Metall que resulta de fondre el coure i l'estany.

CAETRA O RODELLA: Petit escut circular que s'agafava amb la mà.

EX-VOT: Ofrena que es fa a la divinitat per demanar-li qualsevol favor o en senyal de gratitud.

FALARICA: Llança semblant al *pilum* romà, amb punta de ferro i mànec de fusta.

FALCATA: Espasa de ferro emprada pels ibers.

FALÇÓ: Falç menuda que normalment s'utilitzava per tallar raïm.

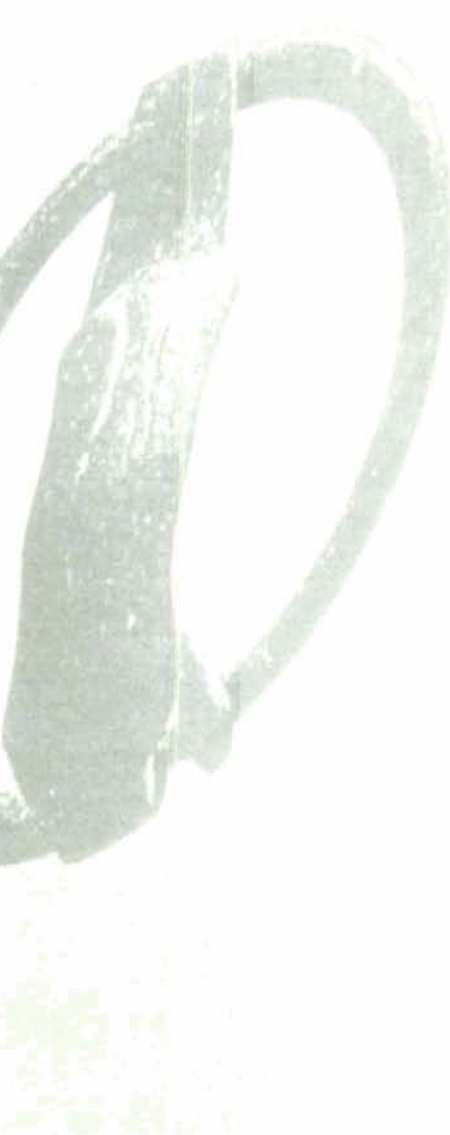
FÍBULA: Agulla de forma similar a les nostres imperdibles, que es feia servir per subjectar la roba.

FUSAIOLA: Objecte circular de pedra o de fang, foradat al mig, que servia per tòrcer els caps de llana i fer fil.

GUASPA: Peça de ferro cònica situada a l'extrem inferior de la llança i que servia per a plantar-la a terra.

JACIMENT: Lloc on hi ha restes de valor arqueològic, generalment soterrat, que, per a ser estudiat, és necessari fer-hi excavacions.

KÁLATHOS: Vas ceràmic de forma cònica.

NECRÒPOLI: Cementiri, lloc d'enterrament.

PILUM: Pesada javelina de punta aguda utilitzada com a pica.

POLICROMAT: Objecte pintat amb diversos colors.

PES: Objecte de fang amb forma troncopiramidal que servia per a tesar els fils del teler.

QUADERN DE CAMP: Quadern en què els arqueòlegs anoten les observacions que fan durant l'excavació.

SAGUM: Mantell de llana molt resistent.

SIVELLA: Peça de metall o d'altre material per a unir els dos caps d'un cinturó o cinyell.

SOLLIFERREUM: Llança tota de ferro.

TERRA CUITA: Argila modelada i endurida al forn.

URNA FUNERÀRIA.: Recipient de ceràmica, pedra o marbre on es dipositaven les cendres del difunt, les quals es cobrien amb una tapadora ●

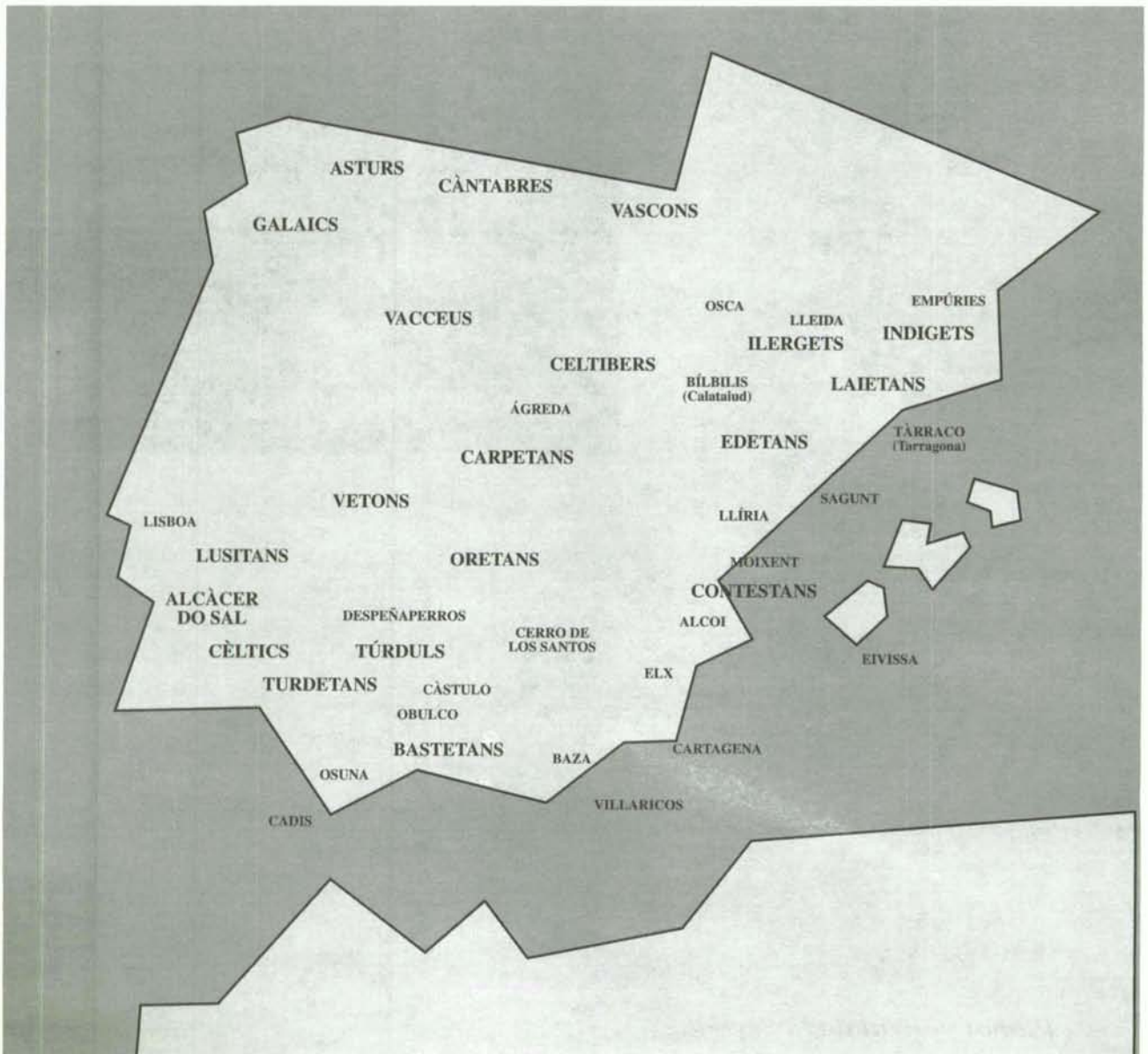
6 • PER SABER-NE MÉS

Des dels segles VII o VI aC fins que foren assimilats per la romanització, els pobles ibers van ocupar, pràcticament, tot el litoral mediterrani de la Península Ibèrica.

Mantingueren contactes culturals i comercials amb els fenicis i grecs dels quals aprengueren l'ús del torn, la moneda i l'alfabet.

Els ibers que vivien en aquestes terres s'anomenaven contestans i es la Serreta un dels jaciments més coneguts de l'arqueologia ibèrica, ja que s'hi han trobat els famosos ploms d'Alcoi, a més d'una gran quantitat d'ex-vots oferits a la deessa mare ●

MAPA DELS POBLES IBÈRICS

ELS POBLATS

La ciutat va ser el nucli bàsic de l'organització ibèrica. Aquests nuclis de població manifestaren graus d'urbanització distints segons estigueren a la zona costera, més rica i més en contacte amb les civilitzacions grega i fenícia, o a la muntanya, els quals passarien a ser poblats o llogarets.

Els poblats els construïen, generalment, en llocs escarpats i de difícil accés per tal de poder defensar-se millor dels seus enemics.

Les cases eren molt semblants les unes de les altres i estaven formades per dues o tres cambres petites de planta rectangular. Les feien amb murs de pedra, parets d'adob i teulada de palla, fang i bigues de fusta ●

Els carrers eren estrets i, sempre que el terreny ho permetia, tendien a ser paral·lels.

Plànol parcial de la Serreta.

ORGANITZACIÓ SOCIAL

Els diferents pobles ibers que habitaven la Península tenien una cultura i una civilització semblants, però eren incapaços d'una mínima consciència d'unitat política.

Insolidaris, uns pobles amb els altres, no s'unien davant d'un enemic exterior i, a més, solien enfrontar-se entre ells.

Cada poble era dirigit per un capitost o rei, elegit entre una aristocràcia rica, el qual es dedicava a la guerra.

A banda d'aquesta societat cavalleresca hi havia els artesans, els agricultors i els ramaders i, finalment, els esclaus, que eren comprats i venuts com objectes.

És a les necròpolis on podem diferenciar les classes socials i l'estatus social que tenia el difunt.

L'aristocràcia rica era enterrada en tombes amb un cert grau de riquesa i amb abundants objectes, com: armes, escuts, carros de guerra o ceràmica d'importació grega i, fins i tot, estàtues.

Els enterraments de la classe mitjana, com ara artesans o comerciants, es feien en tombes més, petites amb un aixovar discret, però amb algun element d'importació, com un vas grec, una *falcata* o ceràmica ibèrica de qualitat.

Als agricultors pobres i als esclaus els corresponia una simple tomba, formada per una urna senzilla de ceràmica, tapada amb un plat ●

L' ECONOMIA

L' agricultura cerealista era la base de l'economia ibèrica. El tipus d'agricultura era de secà, encara que el conreu d'hortes no els era desconegut, com ho demostra l'existència de llegones i aixades que servien per a treballar petites parcel·les a les vores dels rius.

A la nostra zona, es conreava el blat, l'oli, l'ordi i alguns llegums. Després, en arribar altres pobles, com els fenicis i els cartaginesos, s'introdueix el conreu de la figuera, la vinya, la palmera datilera i el cotó.

A la nostra zona, la ramaderia era també una activitat primordial amb la qual s'obtenia la carn, la llana i la llet.

La indústria tèxtil va tenir una gran importància, com ho evidencia la gran quantitat de fusaioles i pesos de teler, trobats als poblats i a les necròpolis ibèriques. La llana, el lli i l'espart eren les primeres matèries emprades.

En la metal·lúrgia tenien un alt grau de coneixements i d'especialització, com ho demostra la qualitat i la perfecció amb què feien les peces de ferro. *Falcates*, llegones, esperons, pics, martells, claus, sivelles, pinces i d'altres eines de ferro eren d'ús quotidià entre els ibers ●

L'ESCRITURA IBÈRICA.

Els ibers adaptaren l'escriptura fenícia i grega a les seues necessitats, pero van canviar els signes i el seu significat. Per això, un dels majors problemes dels estudis de l'escriptura ibèrica és el desxiframent del seu alfabet que, malgrat els avanços realitzats, ara com ara no es pot interpretar amb seguretat.

L'any 1921 es va trobar, a la Serreta d'Alcoi, un testimoniatge de l'escriptura ibèrica. Marcats sobre trossos de plom aparegueren signes alfabètics jònics arcaics ●

Alfabet Ibèric

	Jònic	Meridional	Oriental
a	A	A	D P
e	H	≠ ≠	V E
i	I	Y	N
o	◊	4	H N
u	V	↑	↑
b	B		
d	Δ		
g	Γ		
k	K		
l	Λ	1	Λ
m			W T
n	N	Y	N
r	D	Q Q	Q Q Q
ř	X	Q Q	Q Q Q
s	Σ	≠ ≠	Σ Σ Σ
ś	Π	M	M
t	T		
ba			I
be		X	Q V Q Q
bi		Y Y	P
bo		≠	*
bu		□	□
ca		Λ	Λ Λ Λ
ce		X	Q Q Q
ci		Y	Y Y Y Y
co		Q Q	X Q Q
cu		◊	◊ ◊
da		+	X I
de		Q Q	Q Q Q
di		Y Q	Y
do		≠ ≠	≠
du		Δ	Δ Δ
?			Y

L'ART IBÈRIC

Els ibers van destacar principalment en la ceràmica, l'escultura i l'orfebreria.

La ceràmica la treballaven amb torn, i les peces decorades les coïen al forn. La gran quantitat de restes trobades als poblats indiquen la importància d'aquesta indústria dins del món iber.

La ceràmica solia tenir unes característiques determinades, ja que estava decorada amb pintures. Predominava la decoració geomètrica, però també dibuixaven motius vegetals i figures de persones i animals. El color més utilitzat era el roig viu.

En l'escultura, els ibers van emprar sempre els materials que tenien més pròxims; per tant, la pedra, el bronze i el fang eren els més utilitzats.

Normalment, les estàtues ibèriques eren policromades i les escultures tenien funcions especialment religioses. Les trobem, principalment, als santuaris com a ex-vots o a les necròpolis, on formen part d'alguna tomba.

Algunes representen figures humanes, com la Dama d'Elx; unes altres, animals, com bous amb cap de persona, cavalls i coloms.

La música fou un complement important de moltes cerimònies religioses i rituals fúnebres. Pels dibuixos d'algunes ceràmiques i escultures sabem que, almenys, coneixien els instruments de corda, de vent, com la doble flauta, i instruments de percussió, com els címbals de bronze, que tenien un so metàl·lic agut, o els cròtals (instrument semblants a les castanyoles) ●

Deessa Mare de la Serreta.

LA RELIGIÓ IBÈRICA

Coneixem molt poc de la religió ibèrica i allò que sabem es deu a les troballes arqueològiques als santuaris i a les necròpolis.

Sabem que hi havia un ritual funerari dedicat a honrar els morts: cremaven els difunts fent una pira on col·locaven el cadàver amb alguns objectes de la seua propietat. En aquest ritual, les restes de la cremació eren dipositades a l'interior d'una urna, que era enterrada a la necròpoli.

Els pobles ibers solien pelegrinar als santuaris i honrar alguna divinitat mitjançant ofrenes anomenades ex-vots ●

7 • BIBLIOGRAFIA

ARRIBAS, A., *Los Iberos*, Barcelona, 1982.

BLANCO FREIJEIRO, A., *Íberos*, «Historia de España», Historia 16, Madrid, 1986.

CARO BAROJA, J., *Los pueblos de España*, Istmo, Madrid, 1981.

LLOBREGAT CONESA, E., *Els orígens del País Valencià*, Institució Alfons el Magnànim, València, 1981.

UROZ SÁEZ, J., *Economía y sociedad en la Contestania Ibérica*, IEA, Alacant, 1981.

ARTEMIDOR: Escriptor grec. (Efes ss II –0 I aC).

GAI PLINI SEGON (Plini el Vell): Eruditi i escriptor llatí (Como 23 dC – Stabia 79 dC). Membre d'una família rica, fou oficial de cavalleria a la Germània. Passà després a Hispània, on exercí el càrrec de procurador. La seua curiositat científica el va fer pujar a observar l'erupció del volcà Vesuvi, on morí asfixiat.

ÈFOR: Historiador grec (Cime c. 390 aC – 334 aC). Fou el primer que escrigué una *Història Universal*.

ESTRABÓ: Geògraf grec (Amasya 58 aC – 25 dC). Escrigué un llibre anomenat *Geografia*. És una de les fonts clàssiques amb més informació sobre els Països Catalans a l'època antiga, especialment el llibre tercer.

TIT LIVI: Historiador romà (Pàdua, 59 aC – 17 dC). Escrigué la història de Roma (*Ab Urbe condita*), des de la seua fundació fins al regnat d'August. La seua obra és fonamental per a conèixer el naixement de la ciutat i el període monàrquic i republicà.

POLIBI: Historiador grec (Megalòpolis 200 – aC – 120 aC). Estigué a l'Àfrica, a la Gàl·lia i a Hispània, on romangué dos anys i estudià la geografia, la història i els costums dels seus habitants.

8 • ENQUESTA FINAL

Una vegada acabat el treball contesta aquestes preguntes:

A. Sabries, ara, tot sol, anar al MUSEU?

B. Creus que és necessària l'existència dels museus?

Quins avantatges t'ha reportat la teua visita? Explica-ho.

C. Penses que ha estat avantatjós interrogar les peces del MUSEU mitjançant les fitxes d'observació?

D. Què és el que més t'ha agradat d'aquestes fitxes i quines millores introduiries? Raona-ho.

E. Quan tornes a visitar una altra vegada un museu i observes qualsevol objecte, quines coses et preguntaràs? Anota-les.

F. Compara el que vas posar en l'ENQUESTA INICIAL sobre els ibers i el que ara en saps.

Explica quin ha estat el teu procés d'aprenentatge i enumera els avantatges i inconvenients trobats.

